

TURJAREMETE, KÁRPÁTALJA, 1943

Weisz már vagy nyolcvan centit haladt lefelé a földet ásva. Akkor a keretlegény azt mondta, hogy most elég lesz. Weisz is, meg a többi is mind magának építette a sátrát. Négyesével álltak össze. Mind bízott abban, hogy a többiek vagy legalább egy közülük tudja, hogyan kell.

Lassan visszazállingóztak azok is, akik az erdőre mentek fáért. Mindenféle fákat hoztak onnan. Jó szokás szerint mindenki másra esküdött. És abban hitt is. Valójában egyikük sem tudta, hogy mihez és milyen ágakat gyűjtsön. Meggyőződésük a másikkal szembeni eltérő vélemény hangoztatásától erősödött megingathatatlan dogmává, amit bárkivel szemben eltökélten védelmeztek. Kollmann az ujjnyi vastagságúakra esküdött, de ő láthatólag nem kívánt különösebb energiát fektetni ebbe a foglalatosságba. Egy rövid ideig a fürdőházban talált munkát, azután hogy az érettségét követően a fővárosba költözött. A szekrényeket nyitogatta, ugrált a vendégeknek, de többre tartotta magát ezeknél a kecec látogatóknál, így nagyon nem izgatta, amikor elküldték onnan, hogy keressen más megélhetést. Hullott, száradó gallyak meredeztek a hóna alól, meg néhányat a kezében is hozott, de nem vitte túlzásba.

Vázsonyi a csuklójához mérte az összeszedett ágakat. Egyenként mindet, ahogyan az egy mérnökembertől elvárható. – Csak az a jó, amit a fáról frissen vágunk – magyarázta Kollmann-nak, miközben a fejsze, amit a század mozgó raktárából vételezett, sűrűn lecsapott a

kiszemelt ágakra. Kollmann csak legyintett, Vázsonyi is csak városi gyerek. Megjätssza csak a tudományát. Az apja még Veiszfeldnek született. Mérnök úrként éppen annyi lehet a cserkészismerete, mint neki meg a többieknek. Kollmann legalább vidéken született. Mind egytől egyig a mama szoknyája mellett nőttek fel, egyikük sem járt táborozni a *gojokkal*. *Hul ille noch!* – nem illő hozzám. Rendes zsidó fiú nem hozza olyan helyzetbe az anyját, hogy az ne tudjon gondoskodni róla. Nem is nagyon engedte volna őket az anyjuk. Csak teszi magát a Vázsonyi, mondta Kollmann mindenkinek, de nem nagyon talált olyat, aki válaszolt neki. Vázsonyi mégiscsak valami tekintélyt vívott ki magának közöttük. Gyárban dolgozott, sok munkást irányított, magánalkalmazottként naponta kellett megmutatnia, hogy érti a munkáját. És főleg két lábbal járt a földön. Tudta, hogy mikor és kinek adhat utasítást, és azt is tudta, hogy neki mikor és ki adhat.

A kiásott gödröt az erdőről behozott fával bélelték ki. Akik nem adtak a körülményekre, azok csak megdöngölték az alját, mások, hogy ne a földön aludjanak, rudakat tettek le, arra katonai sátrat. A nyár esősen köszöntött rájuk, ezért azok, akik cserkészek is voltak, tudták, hogy a vizet ki kell vezetni, ha bejönne a nagyobb esőzéseknél. Az ágy egy szalmazsák volt.

– Ki mint veti ágyát, úgy alussza álmát. – Baumann mindig tudta, hogy mikor kell megszólalnia. Végül is hajlandó volt hülyét csinálni magából, ha úgy érezte, nincs más módja, hogy maga körül elviselhető szintre csökkentse a többiek keltette feszültséget. Ahogy múltak a napok, egyre nehezebben bírta az állandó összetűzéseket. Tudta, ameddig vele vannak elfoglalva a többiek, legalább egymást békén hagyják, aztán már el is felejtik ezt az egészet.

Csak az volt a baj Kollmann-nal, hogy olyan nehéz elviselni. Mindig tudja, mit kell tenni. Persze igaza volt. A gödrökbe farudakat fektettek, így olyan érzésük támadhatott, mintha ágyon feküdnének. De persze kevés volt a fa, meg a gödör is szűk. A mélységéről nem is beszélve. Folyamatos vita adódott a hiányból. Elképzelésük sem volt arról, hogy mivel tudnának javítani körülményeiken.

A gerendák arra voltak jók, hogy ne nedvesedjen át a szalmazsák. Úgy mégiscsak rossz lett volna aludni. Weisz mellé Siegel, Vázsonyi és Kollmann került a sátorba. A hátizsákját a szalmazsák és a gerendák közé gyömöszölte. Abban volt mindene. A félig földbe ásott sátorban laktak négyen. Ágy- és asztaltársak voltak szoros testközelen. Mint egy házasságban. Pedig mindegyiküknek volt saját gyerekszobája. Mint afféle polgárgyereknek, akiknek nagyobb korukra nem kell testvérrel sem megosztani szűkebb életterüket, amelyre a Führer szerint egy árjának szüksége van.

GÖNYŰ, 1944. NOVEMBER

Lili átfutott a keskeny pallón. Nem volt más választása. Mindenkinek át kellett rohannia. Aki nehezebben szánta rá magát, hogy megtegye a néhány lépést, és feltartotta a sort, azt puskatus készítette lendületesebb mozgásra. Az őrzésükre rendelt katonák vállukról levett fegyverük csövét baljukkal erősen szorították, jobbjukkal a válltámasz alatt markolva osztogatták ütéseiket. Azok is kaptak, akik nem akadályozták a mögöttük érkezőket. A Lili előtt szaladó idősebb férfi nem állt meg. Éppen csak azt látta, hogy elindul felé az ott álló katona ütésre emelt karabélyá. Amikor érzékelte a vassal szegélyezett puskatus közeledtét, ösztönösen összerándult, hogy védje magát az ütéstől, de elvesztette egyensúlyát, és lebillent az alig könyöknyi szélességű deszkáról. A cipője sarkára rakódott sár egyébként is nehezekként rántotta lefelé. Estében a lécs után kapott, de túl közel zuhant el mellette és a szerencsétlen mozdulat felrántotta a bal karját. Ettől az álla is hozzácsapódott, és vér öntötte el a száját. Lili ekkor ért oda, és éppen rálépett a pallóra, amikor a katona visszarántotta fegyverét, és tekintete a lehanyatló férfit követte. Mintha őt magát is meglepte volna, ahogyan az elvesztette uralmát a teste felett. Mintha a barna egyenruhás csak most eszmélt volna rá, hogy milyen hatalmat jelent a kezében tartott fegyver.

Régen volt már, hogy kiképezték a közelharcra. Fia-talemerként az előző háború vége felé vonult be. Akkor már nem önkéntesekkel töltötték fel a harctérre küldött

századokat. Túl voltak már minden lelkesedésen. Ő is inkább a kenyérre valót kereste volna meg otthon. A Tisza alsó folyása melletti kis faluban alig akadt férfi. Nem lett volna gond munkát találni. Mindenhol hiányzott a munkáskéz. A városban és a vidéken is. Helyette kiképzésre kellett bevonulnia, és aztán jött a frontszolgálat. Az orosz vagy az olasz. Egyik se jó. Mindenhol ott pusztulhat. És hősi halott nem akart lenni. Azt az anyjának is megígérte.

A laktanyában nem zsidókon gyakoroltak. A kitömött bábut muszkának nevezte az őrmester, meg román királyi katonának vagy szerb martalócnak. Mindenesetre olyanoknak, akik nem magyarul beszéltek, így kölcsönösen nem érthetik a másikat, ha netán szembetalálkoznak. Akikbe minden szívfájdalom nélkül dőlhette bele a bajonettjét. Mikor azután visszatért a következő évben, a háború után, akkor otthon hallotta először, hogy a zsidók defetizmusa miatt veszítettek. Az ő aknamunkájuk bomlasztotta a harci szellemet, azt hívták defetizmusnak. Ez meglepte, mert a századában, meg a környező századokban sem nagyon volt már kedvük a hegyek között állomásozni, és ha megszólaltak az ágyúk, senki sem törődött semmi mással, csak hogy ép bőrrel megússza az elkövetkező órákat. És tudomása szerint egyetlen zsidó sem volt közöttük. De ha azt mondták, hát ő nem vonta kétségbe.

Ez mind eszébe jutott most, ahogy a puskáját visszarántotta, és látta az embert a Dunába esni. Aki magyarul beszélt. A katona elszégyellte magát. Nem is tudta, miért. Azért, mert gyenge volt, vagy azért, mert ütött? Mintha mindkettőt egyszerre érezte volna.

A deszkalap mellett kifeszített kötél csak annak nyújtott segítséget, aki élni akart. A többiek észre sem vették. A novemberi folyó hideg, rettentően hideg

hullámai azonnal elnyelték azt, aki lezuhant a partot az uszályal összekötő hídról. Az örök ütlegelése elől menekülők egymást taszították a vízbe. Az őszi ködben megfagyott, nedves kabátok páncélként fonták körül a testeket. Lépní is alig lehetett bennük, nemhogy arra figyelni, hova tegyék a lábukat. Lili vasmarokkal kapaszkodott a kötélbe, futás közben sem engedte el. Mint a ló, ha vezetőszáron futtatják. Ahogy lépett, tenyerét feldörzsölte a fagyott kóc.

Órák múlva nyugodott csak meg, mire a többiek lecsendesedtek körülötte. Testvérei már korábban megszöktek. Ha bátrabb, talán már ő is valami biztonságosabb helyen bújhatna meg. Ki tudhatja, hol lehetnek? A hiányuk most nem jelentett semmit. Kimerültsége csillapította feszültségét. Szemét lehunyta, és csak az uszály emelkedését és süllyedését érezte. Nem nagyon, éppen csak annyira, hogy tudja, nem szilárd talaj van alatta. Ringásnak is nevezhette volna, ha nem lett volna groteszk ebben a helyzetben ez a szó. Gyomra felkavarodott. Hányás kerülgette. Attól is félt, hogy saját hányadékában kell fetrengenie. Gondolkodni sem volt képes, és nem akart semmit sem tudni nővéreiről. Ha sikerült nekik, az jó. Ha meg nem, nos, arra gondolni sem akar.

A hajótestben Lili mellett valaki azt suttogetta, hogy a szomszédos uszályt az éjszaka elsüllyesztik a németek. De németek nem voltak körülöttük. Egy sem. Akiket láttak, azok napközben gépkocsioszlopban haladtak el mellettük. Főleg teherautókon. Meg néhány motoros is. A teherautók, melyeknek ajtaján fehér csíkkal megerősített fekete kereszt díszelgett, annyira meg voltak pakolva, hogy egészen leültek az országút aszfaltjára. Valamelyik magyar fegyveres az őrzőik közül azt mondta a mellette masírozó másik egyenruhásnak: – Na, a friccek viszik a szajrét, mi meg ezekkel menetelünk itt – és köpött egyet.

De száraz lehetett a torka, mert a nyála hosszan elnyúlva a szájához tapadt, ami meg mégis kijött, az a bakancsára hullott. – Az anyátok úristenit! – üvöltötte a zsidók felé, holott nem tudta, kire haragudjon jobban. A zsidókra, akik közül legalább néhány megmaradottat át kell majd adnia a németeknek Hegyeshalomnál, a határon. Esetleg a szövetséges németekre, akikről az elmúlt években csak mint a legbátrabb harcosokról hallott. Akiket sokkal jobban érdekel, mit vihetnek el az országból, mintsem velük törődjenek, a zsidókat őrző katonákkal. – Pucolnak ezek is – mondta megint; megállapítva a tényt, hogy a sűrke egyenruhás szövetségesek itt hagyják őket az oroszoknak. A mellettük elszárguló gépjárműoszlop nem nagyon figyelt arra, hogy az útjukba esőket kerülgessék. Nem is tették. Átgázoltak a gyalogmeneten. Nekik sem volt elszámolási kötelezettségük. Miért is lett volna? Papírjaikat már a pesti induláskor elvették a nyilasok. Okmányaik megvonásával kellett őket átadni a németeknek. Semelyikük sem igazolhatta magát, kiféle, miféle ember. Nem volt nevük, nem tartoztak senkihez. Nem volt múltjuk, nem volt előéletük. Zsidók voltak. De már az sem számított. Állati sorban tartották őket.

A Lili mellett gubbasztó nő felsikoltott: – Kérem, lehet, hogy nem is a szomszéd uszályt fogják elsüllyeszteni, hanem minket? Ki tudja, mire van parancsuk, és meg sem tudják különböztetni egymástól ezeket a hajókat.

– Ezek nem hajók! – torkolta le egy távolabbi férfihang. – Ezek uszályok, kérem szépen. Búzát meg hasonlókat szoktak rajtuk szállítani.

– Ugyan már, csak nem kezd el itt kioktatni – szólalt meg egy nem túl fiatal nő a közelből. – Nem mindegy, hogy mi? És miért süllyesztenék el? Uszályra szükségük lehet... miránk pedig... – Úgy fejezte be a mondatot, mint ha folytatása is lenne, csak ő nem akarja lezárni a gon-

dolatot. Csend lett. Egy percnyi hallgatás ült közékük. Mindenki mérlegelte ezt a lehetőséget is. Mi van, ha...? Mikor? Ha mégsem lenne szükség szállítóhajóra? Vagy nem négyre, ahányat a partról láttak. Ha gazdaságosabb úgy megszabadulni tőlük, hogy ne kelljen a drága lőszert eltékozolni ilyen mihaszna dolgokra. Csak sokára szólalt meg a fiatal házas Krauszné, akinek a férje a gépgyárban volt lakatos, hogy most már elég legyen ebből. Az a dolguk, hogy hazatérjenek, amint tudnak. Krausz és a többi férfi is azzal ment munkaszolgálatra, hogy amint tehetik, otthon lesznek. Lesz akkor is elég bajuk.

- A dolgokat a nevükön kell nevezni. És tudni kell, mi micsoda - szólalt meg újra az, amelyik az uszályról szónokolt. - Kérem, én gimnáziumi földrajz- és történelemtanár vagyok. Igenis, meg kell követelni a diákoktól, hogy tisztában legyenek a világgal, ami körülveszi őket. Az országgal és annak a történelmével. Én ugyan csak távolról emlékszem rá, hogy mi van a Talmudban, mert mióta a Szamuely-féle Lenin-fiúk csináltak rendet a kommün alatt, én be nem tettem a lábam zsinagógába. De ott is az van, hogy tiszteld az ország törvényeit, hiszen idegenek voltatok ti is Egyiptomnak országában. - Maga nem normális, fogja már be a száját. Miket hord itt össze? Hogy jön ide Szamuely? - Kérem, a vörös uralom alatt, ami történt... - Fogja már be a száját! Azok nem zsidók voltak, azok bolsevikok. Vagy hallotta azt maga, hogy Kun Bélának tartották magukat? Maga megbolondult, azt hordja itt össze, amivel húsz éve tömték az emberek fejét. Maga is éppen olyan, mint azok, akik ezt el is hitték. Ha maga is ezt fújja, akkor mit vár az alföldi parasztoktól? Maga teljesen megbolondult. - De kérem, ezek tények. - Mik a tények, hogy a zsidók csinálták '19-et? Az a tény, hogy maga elmebeteg! Az a tény.

- Nem hagynák már abba? Ki kíváncsi erre a sok hülyeségre? Igen, Kun Béla zsidó volt, a király meg elvesztette a háborút, Horthy meg bevonult fehér lovon a különítményeseivel és akasztott, akit csak tudott. Mi a különbség? Mi meg most itt vagyunk. Arra mondjon valamit, hogy miért!

- Kérem, mint már mondtam, nem lehetünk idegenek ebben az országban. Én mint történelemtanár tudom azt, hogy Gönyű IV. Béla főlovászmesterének birtoka volt, és megkapta a dunai halászati jogot is. Ez, kérem, nagyon fontos jogot jelentett abban az időben, így tudott részt venni az Aranybulla megszerkesztésében. - Mi itt mindjárt elpusztulunk, ez a bolond meg itt valami magyar talpnyalóról szónokol. Megáll az ember esze, kiket szabadítottak ránk? És még ennek áll feljebb, hogy ő zsidókkal nem vállal semmi közösséget. Ez hallatlan! Mondja, miért nem kérte a felmentését ebből a menetből, ha ennyire szereti ezeket az embereket? Még most is szólhat, hogy nekem ehhez az egészhez semmi közöm. Na, menjen már oda, hátha bocsánatot kérnek és hazaengedik. Na, gyerünk!

Mielőtt még válaszolhatott volna a tanár, az uszály teste gyorsan felemelkedett, majd hangosan visszacsapódott a vízbe. Néma csend lett. A tanárral vitatkozó teste is megfeszült. Karjai görcsösen kapaszkodtak a mellette lévőbe. Abból akart erőt meríteni. Mintha bárkiben is lett volna még bármi tartalék, amiről csak úgy lemondhat a szomszédja kedvéért. De csak egy elhaladó német folyami őrhajó hulláma emelte fel őket.

Lili fején a kendő lejjebb csúszott. Nem látott ki alóla, nem nézett sehová sem. Behunyta a szemét, kezét a kabátja alá dugta. Egyenletesen szuszogott. Érezte a mellette fekvő test emelkedését és süllyedését, az életet. Az élet enyhe melegét. Az uszály lassú ringása és ez a langyosság altatta el.

Szakadt az eső. A hajófenékben is vízben feküdtek vagy álltak, kinek hogyan volt helye. Nem is a vízben. A hajófenékbe homokot szórtak, hogy az előző éjszakát itt töltők szagát és nyomát eltüntessék. De nem lehetett. Már homok sem volt. Aki nem tudott az előző csoporttal továbbmenni, az maradt. A teste. Miközben a fedélzetről folyt rá a víz.